

1228

TARTIŞMALI İLMÎ TOPLANTILAR DİZİSİ - 37

KUR'ÂN ve TEFSİR ARAŞTIRMALARI-IV (Kırâat İlmi ve Problemleri)

Tartışmalı İlmî Toplantı

13-14 Ekim 2001

İstanbul

Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK * Doç. Dr. Emin AŞIKKUTLU
Dr. M. Atilla AKDEMİR * Yrd. Doç. Dr. Necati TETİK
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇOLLAĞ * Yrd. Doç. Dr. Nihat TEMEL
Prof. Dr. İsmail KARAÇAM * Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
Dr. Süleyman DERİN * Prof. Dr. Halis ALBAYRAK
Prof. Dr. Mehmet ERDOĞAN * Dr. Hülya ALPER
Prof. Dr. İsmail DURMUŞ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yeniçeri ARÇİM Bölümü	
Dum.No.	120862
Tes.No.	597.1 KUR. I

İstanbul 2002

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ¹

I- EL-BEYÂN Fİ TEFSİRİ'L-KUR'ÂN,
es-Seyyid Ebu'l-Kâsım el-Mûsa el-Hûî.

(s. 165-166) Girişte “Kurrâ’ya genel bakış” başlığı altında kırâatlerin mütevâtir olup olmadığı konusunda bazı görüşleri nakletmiş ve bütün Müslümanların bizzat Kur’ân metninin mütevâtir olduğu hususunda hemfikir olmalarına karşın, muhakkik âlimlerin, kırâatlerin mütevâtir olmadığı ile ilgili görüşlerini aktarmış bulunuyoruz. Şimdi ise, kırâatlerin mütevâtir olmadığına dair tercihimizin delillerini sunmaya çalışacağız.

¹ Bu metin, es-Seyyid Ebu'l-Kâsım el-Mûsa el-Hûî'nin, *el-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân* ile Muhammed Hâdî Mağrife'nin *Et-Temhîd Fi Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinden bazı önemli kısımların seçilerek Arapça'dan Türkçe'ye tercümesi yolu ile elde edilmiştir. Tercümesi yapılan metinlerin seçimi, toplantı organizatörü Prof. Dr. Bedreddin Çetiner, seçilen metinlerin Türkçe'ye tercümesi ise Halil İbrahim Kaçar tarafından yapılmıştır.

Böyle bir yola başvurmamızın sebebi şudur: “Kırâat İlmî ve Problemleri” konulu Tartışmalı İlmî Toplantı'nın tertiplendiği sırada, Şia'nın kırâatla ilgili görüşlerini yansıtacak bir tebliğin de olması arzu edilmesine rağmen toplantı esnasında bu gerçekleştirilemedi. Yapılan müzakere sonunda, bu eksikliğin yukarıda izah edildiği şekilde giderilmesinin uygun olacağı kanaati hasıl oldu ve İran İslâm Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu aracılığı ile Şia'nın kırâatla ilgili görüşlerini yansıtacak tebliğ istendi. Bu talebimize mukabil, es-Seyyid Ebu'l-Kâsım el-Mûsa el-Hûî'nin, *el-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân* (s. 165-183) ile Muhammed Hâdî Mağrife'nin *Et-Temhîd Fi Ulûmi'l-Kur'ân* (s. 40-171) adlı eserlerinin fotokopisi gönderildi.

Bu gelişmeden sonra, tamamı 149 sayfa olan mezkur eserlerden “Kırâat İlmî ve Problemleri” ile ilgili bazı önemli bölümlerin seçilerek bu esere alınması cihetine gidildi. Bu bakımdan, bir tebliğ veya makale tarzında olmayan mevcut metnin bu şekilde kabul görmesini dileriz. İSAV

KIRÂAT İLMİ ve PROBLEMLERİ

1- Kırâat râvîlerinin rivâyet tekniği açısından tetkik edilmesi durumunda, kesin bir şekilde kırâatlerin bize âhâd haberlerle/rivâyetlerle nakledildiği anlaşılır. Onların biyografilerine yer verdiğimiz bölümde bu gerçek açıkça kendini göstermektedir. Onun için bazı râvîlerin sika/güvenilir olduğu sabit değil iken, kırâatlerin mütevâtir bir şekilde nakledildiğini iddia etmek doğru değildir.

2- Kurrâ'nın rivâyet tarikleri/yolları üzerinde yapılacak bir inceleme, bizi kesin bir şekilde, söz konusu kırâatlerin onlara âhâd rivâyetlerle nakledildiği sonucuna götürecektir.

3- Bütün tabakalarıyla yalan üzerinde birleşmeleri mümkün olmayan râvîler topluluğu olsalar da, kırâatlerin senedlerinin bizzat kârîlerle muttasıl olması, onların tevâtürüne engeldir. Zira bu durumda her kârî kendi kırâatini kendisi nakletmiş olmaktadır.

4- Her kârînin ve ona tâbi olanların, kendi kırâatlerinin sahih olduğunu ispata kalkışması ve diğer kırâatlerden uzak durması, kırâatlerin, kârîlerin kendi içtihat ve görüşlerine dayandığına dair kesin bir delildir. Çünkü söz konusu kırâat Hz. Peygamber (s.a.v)'den tevâtüren nakledilseydi, kârîler onun sahih olduğunu ispata ihtiyaç hissetmeyecekti.

5- Muhakkik âlimlerden büyük bir çoğunluğun, kırâatlerin büyük bir kısmını kabul etmemeleri onların mütevâtir olmadığına açık bir delildir. Çünkü kırâatler mütevâtir olsaydı, söz konusu kabul etme/onaylamama durumu mümkün olmazdı.

Mesela, İbn Cerîr et-Taberî, İbn 'Âmir'in kırâatini onaylamamış ve bir çok yerde kırâat-ı seb'a (yedi kırâat) çerçevesinde anılan çok sayıda kırâati cerh etmiş/tenkit etmiştir. Yine âlimlerden kimileri Hamza kırâatini, kimileri Ebû Amr'inkini, kimileri de İbn Kesîr kırâatini cerh etmişlerdir. Aynı şekilde çok sayıda âlim, Arap dili açısından doğru olmayan kullanımları içeren kırâatlerin tevâtürünü onaylamamış ve söz konusu kırâatlerde kârîlerden kaynaklanan bir takım yanlışlıkların varlığına hükmetmişlerdir.²

(s. 172-175) **Kırâatlerin Mütevâtir Olduğunu İleri Sürenlerin Delilleri Ve Bunlara Verilen Cevaplar:** Kırâatlerin mütevâtir olduğunu ileri sürenler şu delilleri kullanmışlardır:

² el-Mu'tasım Billâh Tâhir b. Sâlih b. Ahmed el-Cezâirî, *et-Tibyân*, s. 106. Matbaatü'l-Menâr, 1334.

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

1- Tevâtür konusunda hem selef hem de halef âlimlerinin icmâ etmiş olması. Oysa yaptığımız açıklamalardan bu iddianın bâtil/yersiz olduğu net bir şekilde anlaşılmıştır. Şu da var ki icmâ, başkalarının muhalefetine karşın sadece bir mezhebin üyeleri arasındaki ittifakla gerçekleşmez. Bu hususu yeri geldiğinde açık bir şekilde ortaya koymaya çağırız.

2- Sahabe ile tâbi'în'in Kur'ân'a özel bir ilgi duymaları, kırâatlerin tevâtürünü gerekli kılar. Bu husus, insaf sahibi olan herkes nezdinde gayet açıktır.

Cevap I

Bu delil, kırâatin değil bizzat Kur'ân'ın tevâtürünü ortaya koymaktadır. Özellikle, onlardan bazılarının göre kırâatlerin içtihadı yahut bir kişiden de olsa semâ'a/bizzat işitmeye dayalı olması böyle bir sonucu doğurmaktadır. Bu hususu daha önce de bilgilerinize sunmuştuk. Zira böyle olmasaydı, ileri sürülen bu delil gereğince, bütün kırâatlerin mütevâtir olması gerekirdi. Bu hükmün *yedi* ve *on* kırâatle sınırlandırılmasının da bir yeri olmazdı.

İleride okurumuza kırâatlerin *yedi* ile sınırlandırılmasının hicri üçüncü asırda gerçekleştiğini, söz konusu tarihten önce böyle bir sınırlandırmadan bahsedilemeyeceğini açıklayacağız. Dolayısıyla buradan şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Ya hiçbir ayırım yapmaksızın bütün kırâatleri olduğu gibi kabul edeceğiz, ya da ihtilafın söz konusu olduğu yerde hiçbirinin mütevâtir olmadığına hükmedeceğiz. Birinci ihtimal kesin bir şekilde bâtil/geçersiz olduğuna göre, ikincisi geçerli olacaktır.

3- Yedi kırâat mütevâtir olmasaydı Kur'ân da mütevâtir olmazdı. "Kur'ân'ın mütevâtir olmaması" bâtil olduğuna göre kırâatlerin de hükmü aynıdır. Bu ikisi arasındaki ilgi de şöyledir: Kur'ân bize hâfizlar ve kârilere yoluyla geldi. Şayet onların kırâatleri mütevâtir ise Kur'ân da mütevâtirdir, mütevâtir değilse Kur'ân da mütevâtir değildir. Dolayısıyla kırâatlerin mütevâtir olduğunu kabullenmekten başka çare yoktur.

Cevap II

a) Kur'ân'ın mütevâtir olması kırâatlerin mütevâtir olmasını gerektirmez. Çünkü bir kelimenin okunuşuna yönelik farklılık, kelimenin kökü üzerindeki ittifaka engel teşkil etmez.

Mesela, el-Mütenebbî'nin kasidelerindeki bazı kelimelerin şiir râvîleri tarafından farklı farklı nakledilmiş olması, söz konusu kasidelerin tevâtür yoluyla ondan nakledildiğine ve ona aidiyetine mani değildir. Aynı şekilde Hz. Peygamber(s.a.v)'in hicretinin ayrıntıları noktasında râvîlerin farklı farklı nakilleri bizzat hicret olayının mütevâtir oluşuna engel değildir.

b) Kârî'ler kanalıyla bize intikal eden şey, onların okuyuş şekilleridir. Kur'ân'ın asıl metni ise, hem bütün Müslümanların ittifakı hem de selef ve halefin nakliyle bize tevâtür yoluyla gelmiştir. Onlar Kur'ân'ı, hem hâfizalarında hem de yazılı vesikalarda muhafaza etmişlerdir. Kur'ân'ın, meselenin bu boyutuyla hiçbir ilgisi yoktur. Onun için *yedi* veya *on* kırâat sahiplerinden hiçbirinin yaşamadığını varsaysak da Kur'ân tevâtür yoluyla bize intikal etmiştir. Kaldı ki, Kur'ân, söz konusu sınırlı sayıda bir grubun nakline inhisar ettirilmeyecek kadar yüce bir Kitab'dır.

4- Kırâatler mütevâtir olmasaydı, (melik), (mâlik) ve benzer kelimelerdeki okuyuşlar gibi Kur'ân'ın bir kısmının mütevâtir olmaması gerekirdi.

Dolayısıyla bu iki okuyuşu bire indirgemek haksız bir tahakkümdür. Bu delili İbn Hacib zikretmiş, ondan sonra gelen bir grup da aynen benimsemiştir.

Cevap III

Bu delile göre, bütün kırâatlerin mütevâtir olduğuna hükmetmek gerekir. Bunları sadece yedi kırâatle sınırlamak da yanlış bir yargıdır. Zira yedi kırâat imamı dışında kalanlarda daha üstün ve daha güvenilir imamlar vardır. Bazıları tarafından itiraf edilen bu gerçek hakkında ileride bilgi verilecektir. Yedi kırâat imamının diğerlerinden daha güvenilir (sika) ve kırâat vecihleri konusunda daha bilgili ve yetkin olduklarını kabul etsek bile, bu durum, sadece onların kırâatlerinin mütevâtir olduğunu gerektirmez. Evet söz konusu durum, amel noktasında onların kırâatlerini diğerlerine tercihini gerektirir, ancak iki mesele arasında dağlar kadar fark var. Dolayısıyla bütün kırâatlerin mütevâtir olduğuna hükmetmek kesinlikle bâtıldır.

Kırâatlerdeki farklılıklar, Kur'ân'ın gerçek metninin başka bir metinle karışmasına ve yazı (hatt) yahut i'râb noktasında gerçek okuyuşun hangisi olduğunun fark edilemez oluşuna sebep olur. Doğrusu bu Kur'ân'ın asıl metninin mütevâtir oluşuna engel değildir. Çünkü

söz konusu iki ayrı okuyuş ve okuyuşların hangisinin asıl okuyuş olduğu bilinmese de Kur'ân'dan olduğu kesindir.

Mülâhaza: Şurası bir gerçektir ki, Kur'ân'ın mütevâtir oluşu, kırâatlerin mütevâtir oluşunu gerektirmez. ez-Zerkânî bu görüşü benimser ve şöyle der: “Bir zat yedi kırâati methetme konusunda aşırı gitmiş ve: “Yedi kırâatin mütevâtir olmadığını söyleyenlerin bu sözü küfrü gerektirir; çünkü bu, tümünden Kur'ân'ın mütevâtir olmadığını gerektirir” demiştir. Bu görüşünü de Endülüs diyarının kadısı üstad Ebû Sa'îd Ferec b. Lübb'e dayandırmıştır.

Bu kişi söz konusu görüşüne aşırı bir şekilde tutunmuş ve bunu teyit ve görüşünü benimsemeyenlere cevap vermek için de bir risale kaleme almıştır. Ancak tutunduğu delilin kabullenilecek bir tarafı yoktur. Çünkü yedi kırâatin mütevâtir olmadığını kabullenmek Kur'ân'ın mütevâtir olmadığı anlamına gelmez. Kur'ân ile yedi kırâat arasında farklılıklar söz konusu iken böyle bir şey mümkün mü?! Zira Kur'ân'ın tevâtürünün, yedi kırâatin dışında, veya bütün kârfî'lerin üzerinde ittifak ettikleri miktarda, yahut ister kârfî olsun ister olmasın yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir grubun ittifak ettikleri miktarda gerçekleşmesi mümkündür.”³

Şöyle diyenler de vardır: Kur'ân'ın mütevâtir oluşu, kırâatlerin mütevâtir oluşunu gerektirmez. İbn Hâcib hariç usûl âlimlerinin hiçbirinden, kırâatlerin mütevâtir olduğuna ve Kur'ân'ın tevâtürünün kırâatlerin tevâtürüne dayandığına dair bir ifade yer almamıştır.⁴ ez-Zerkeşî *el-Bürhân*'da şöyle der: “Kur'ân ile kırâatler farklı iki olgudur; şöyle ki: Kur'ân, beyan ve i'câz gayesiyle Muhammed (s.a.v)'e indirilen vahiydir. Kırâatler ise harflerle (hatt) ifade edilen vahiy lafızlarındaki farklılıkların, tahfif, teşdîd (şeddeli-şeddesiz/tek-çift sesli) vb. açılardan keyfiyetini dile getirir.

Âlimlerin çoğunluğuna göre, yedi kırâat mütevâtirdir. Yedi kırâatin meşhur kırâatler olduğunu ifade edenler de olmuştur.” Yine şöyle der: “Doğrusu, yedi kırâatin yedi imamdan mütevâtir olduğudur. Onların Hz. Peygamber (s.a.v)'den mütevâtir olduğu görüşü ise kesin değildir. Onların bu yedi kırâate dair dayanakları (senedleri) kırâat kitaplarında mevcuttur ve söz konusu senedler âhâd haberlerden/ birbirlerinden yaptıkları nakillerden ibarettir.”⁵

³ *Menâhilü'l-İrfân*, s. 428.

⁴ *et-Tibyân*, s. 105.

⁵ *el-İtkân*, I, 138.

(180-182) **Kırâatlerin Hüccet Oluşu:** Bir grup âlim bu kırâatlerin dinde hüccet olduğu görüşünü benimsemiş ve şer'î hükümlerde delil olarak kullanılabileceklerine cevâz vermişlerdir. Nitekim Hafs dışında Kûfî imamların وَلَا تَقْرَبُونَهَا حَتَّىٰ يَطْهَرْنَ (velâ takrabûhunne hattâ yattahharne) kırâatine dayanarak hayız devresini bitiren ancak gusül abdesti almayan kadınla ilişkinin haram olduğuna hükmedilmiştir.

Cevap IV

Ancak gerçek olan bu kırâatlerin hüccet olmaması ve şer'î bir hükme delil teşkil etmemesidir. Bunun da gerekçesi, bu kâriflerden her biri için yanlış rivâyetin (galat) ve karıştırma (iştibâh) ihtimalinin geçerli olmasıdır. Zira bu kâriflere uymanın gerekliliği (farziyyeti) konusunda ne aklî ne de şer'î hiçbir delil varit olmamıştır. Hem akıl hem de şer'î şerif kesinlik ifade etmeyen bilgiye uymamayı öngörmüştür. Bu husus ileride izah edilecektir.

Birileri şöyle diyebilir: Kırâatler mütevâtir olmasa da Hz. Peygamber (s.a.v)'den nakledilmiştir. Dolayısıyla âhâd rivâyetlerin hüccet oluşunu onaylayan kati deliller kapsamına girerler. Bu kapsama girdiğine göre de, onlara dayanmak, zan ile amel etmek yahut hükmetmek ve yahut tahsis etmek durumu kendiliğinden devre dışı kalmış olur.⁶

Cevap VI

1- Kırâatlerin rivâyetten/nakilden ibaret olduğu net değildir ki söz konusu katî deliller kapsamına girsin. Muhtemelen kırâatler kâriflerin içtihatlarıdır. Bazı otorite âlimlerden yukarıda yaptığımız nakiller bu ihtimali desteklemektedir. Kâriflerin söz konusu kırâatlerdeki ihtilaflarına sebep olan hususu –ki o da ana merkezlere gönderilen mushafların nokta ve hareke içermemesidir- gözden geçirdiğimizde bu ihtimal daha da pekişmektedir.

2- İbn Ebî Heysem şöyle der: “Yedi ve diğer kırâatlerdeki ihtilafın sebebi, ana merkezlere gönderilen mushafların nokta ve hareke içermemesi ve o bölge halkı tarafından kırâati benimsenen sahabîlerin bulunmasıydı. Her bölge halkı da, mushaf hattına uygun olması şartıyla sahabîlerden aldıkları kırâati olduğu gibi benimsediler, mushaf hattıyla

⁶ Bu terimler arasındaki mana farklarını “*et-Te'âdül ve't-Tercih*” adlı makalemizde açık bir şekilde ortaya koyduk.

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

uyuşmayan okuyuşları ise bıraktılar. Buradan bölge kâfileri arasında ihtilaf gündeme geldi”⁷

ez-Zerkânî şöyle der: “İslâm âlimleri mushaf hattının olduğu gibi muhafaza edilmesi konusundaki aşırı hassasiyetlerinden ve Kur’ân metninin değişmesine yol açabileceği endişesinden hareketle mushaf harflerinin noktalanmasını ve harekelenmesini hoş karşılamamışlardır. Ancak bilindiği üzere zaman değişti ve Müslümanlar, aynı endişeye bağlı olarak mushaf harflerinin noktalanıp harekelenmesine mecbur kaldılar”⁸

3- Bu kırâatlerden her birinin râvîlerinin güvenilirliği (sika) tescil edilmemiştir. Dolayısıyla onların rivâyetleri, sika râvîlerin hüccet hükmünde olan rivâyetleri kapsamına giremez. Nitekim bu gerçek, kâfilerin biyografileri ile rivâyetleri hakkında daha önce verdiğimiz bilgilerden rahat bir şekilde anlaşılmaktadır.

4- Bütün kırâatlerin rivâyete dayandığını ve râvîlerinin güvenilir olduğunu kabullensek de, bu kırâatlerden bir kısmının kesinlikle Hz. Peygamber (s.a.v)’den vârit olmadığını genel bir bilgi olarak biliyoruz. Açıktır ki böyle bir bilgi böyle rivâyetler arasında bir çelişkiyi gerektirir. Bu durumda rivâyetlerden her biri diğerini yalanlamış olur ki bu da hepsinin hüccet olarak kullanılmasını engeller. Dolayısıyla bunlardan bir kısmını tahsis edip onaylamak, mesnetsiz bir tercihte bulunma anlamına gelir. Onun için “çelişki (teâruz) durumunda tercih” ilkelerine başvurulması gerekir. O ilkeler olmadan, bu kırâatlerden biriyle şer’î bir hükme ulaşmak caiz değildir.

Kırâatlerin mütevâtîr olduğunu kabullenmemiz durumunda da aynı sonuç geçerlidir. Şöyle ki: İki farklı kırâatin Hz. Peygamber (s.a.v)’den tevâtüren nakledilmiş olması, her iki kırâatin Allah katından indirilmiş olduğu sonucunu doğurur. Bu durumda iki kırâat arasında sened noktasında değil, mana (delâlet) noktasında bir çelişki söz konusudur. Bu iki farklı okuyuştan biri kastedilmediğine göre, ikisinin de hükümsüz olduğuna hükmetmek ve lâfzî yahut ameli kaynağa başvurmak kaçınılmazdır. Çünkü tercih yahut tahyîr delilleri, senedi zannî olan delillere hastır. Vürûdu kesin olan rivâyetleri kapsamaz. Bu konu, bir usûl konusu olan “teâdül ve tercih” bahsinde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

⁷ *et-Tibyân*, s. 86.

⁸ *Menâhilü'l-İrfân*, s. 402 (İkinci baskı)

II- ET-TEMHÎD Fİ ULÛMİ'L-KUR'ÂN,
Muhammed Hâdî Mağrife, Cüz'ü's-Sânî

(s. 46-48) el-Hüccetü'l-Belâğî şöyle der: “On kırâatten ziyade yedi kırâat, bazı kelimelerin formlarında gerçekleşen değişikliklerden ibarettir; herhangi bir kelimenin ilavesiyle veya çıkarılmasıyla alakalı değildir. Bununla birlikte onlar âhâd haberler olup bütün Müslümanlar nezdinde uzun yıllar benimsenen mütevâtir hat'la (resm-i mushaf) farklılık arz etmeleri ve değişik rivâyetlerle çelişmelerinden dolayı zayıf mertebede kalan rivâyetler olmaları bir tarafa, kesin bilgi ve güvenilir değillerdir. Diğer taraftan bu kârlilerden her birinin rivâyet açısından adaleti ve güvenirliliği (sika) sabit olmamıştır. Her biri tek bir râvîden (âhâd) nakletmiş ve çoğu kez de farklı farklı rivâyet etmişlerdir.

Bu çerçevede Hafs ve Şu'be'nin, 'Âsım'dan rivâyetlerinde çok sayıda ihtilaf ettikleri görülür. Kâlûn ve Verş'in imam Nâfi'den nakillerinde de durum farklı değildir. Bunlara benzer daha başka farklı rivâyetler de mevcuttur. Diğer taraftan isnâd noktasında İmâmiyye şöyle dursun ehl-i sünnetin terminolojisinde dahi bu âhâd kırâatlerin senedleri sahih derecesinde kabul görmemiştir. Bu bütün araştırmacılar tarafından bilinen bir gerçektir.

Onun için bu yedi kırâati mütevâtir kabul edenlere şaşmamak mümkün değildir. Durum bundan ibaret olmasına rağmen bu kârlilerden her birinin kırâati, genellikle Müslümanlar arasında kabul gören mushaf hattıyla örtüşmektedir. 'Âsım'ın Şu'be'den naklettiği vecihler belki de bundan istisna edilebilir.”⁹

İmam el-Hûî ise şöyle der: “İmâmiyye şîâsî nezdinde kabul gören görüşe göre bu kırâatler mütevâtir değillerdir. Onlara göre kırâatler kırâat imamlarının içtihatlarından ve haber-i vâhid ile nakledilen rivâyetlerden ibarettir. Ehl-i sünnetin muhakkik âlimlerinden bir grup bu görüşü tercih etmiştir. Onlar nezdinde bu görüşün meşhur olması da yadırganacak bir şey değildir.” el-Hûî daha sonra bunun delillerini şöyle sıralar:

1- Kırâat imamlarının biyografileri gözden geçirilirse, kırâatlerin bize âhâd rivâyetlerle aktarıldığı kesin bir şekilde anlaşılır.

⁹ 'Atâullah er-Rahman, I, 29-30.

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

2- Kırâat imamlarının nakilde buldukları senedler araştırılırsa, kırâatlerin kendilerine âhâd senedlerle nakledildiği anlaşılır.

3- Bütün tabakalarda gerçekleşmiş olsa bile rivâyet senedlerinin bizzat kendileriyle birleşmesi (muttasıl) tevâtüre engeldir. Çünkü her kârî, kırâatini kendi başına nakletmektedir.

4- Her kârî'nin kendi kırâatinin sahih olduğunu ispat etmeye çalışması ve diğer kırâatlere iltifat etmemesi, onların Hz. Peygamber(s.a.v)'den tevâtüren nakledilmediğine ve kârîlerin kendi içtihatlarına dayandığına kesin bir delildir. Zira böyle olmasaydı hiçbir kârî, kendi kırâatinin sahih olduğunu ispat etmeye ihtiyaç duymazdı.

5- Otorite kimselerden önemli bir kesimin, kırâatlerin önemli bir kısmını onaylamamaları da bunlara ilave edilebilir. Şayet kırâatler mütevâtir olsaydı böyle bir durum söz konusu olmazdı.

(s. 51) Yukarıda yaptığımız açıklamalardan anlaşıldığı üzere, ister ehl-i sünnet isterse İmâmiyye ekolüne mensup usûl ve kırâat bilginlerince benimsenen sahih akide, kırâatlerin ne Hz. Peygamber (s.a.v) ne de sahabeden tevâtüren nakledilmedikleridir. Bunun tek istisnası, Müslümanların büyük bir çoğunluğunun kırâatiyle örtüşen, nesilden nesile nakledilen Hafs kırâatidir.

(s. 57-58) **Büyüklerden Sâdır Olan Hatalar:** Ehl-i beyt nezdinde kabul gören görüş şudur: "Kur'ân tektir, tek olan Allah katından indirilmiştir. Ancak, sadık İmam'dan nakledilen sahih bir hadiste ifade edildiği gibi, ihtilaf râvîlerden kaynaklanmaktadır."¹⁰

Selefiyle halefiyle İmâmiyye fakihleri aynen bu görüşü benimsemiş ve eski devirde olsun yeni devirde olsun hiç kimse bundan farklı bir görüş beyan etmemiştir. Evet, onlar Müslümanların geneli nezdinde kabul gören meşhur kırâatleri alıp Hz. Peygamber (s.a.v)'e vahyedilen Kur'ân'a ulaşmaya çalışmış ve meşhur kârîlerin kırâatlerinin caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Böylece ehl-i beytten rivâyet edilen hadisleri ile, fıkıh ve istinbat (hüküm çıkarma) konusunda izledikleri metot sahih olmuştur.

Ebû Ca'fer et-Tûsî şöyle der: Mezhebimiz mensuplarınca benimsenen görüş şudur: Kur'ân tek bir harfle (lehçe/vecih) bir olan Peygamber'e inmiştir. Ancak onlar, kârîler nezdinde kabul gören kırâatlerle okunmasını caiz görmüşlerdir."¹¹ Bir önceki bölümde el-Hüccetü'l-

¹⁰ *el-Kâfi*, II, 630. Kur'ân'ın Faziletleri bahsi.

¹¹ *Tefsirü't-Tibyân*, I, 7.

KIRAAT İLMI ve PROBLEMLERİ

Belâğî ile İmam el-Hûî'nin görüşlerini nakletmiştik. Böylece mezhep âlimlerimizin fıkıh, kelim, Kur'ân ilimleri ve tefsir alanında kaleme aldıkları bütün eserlerde bu konudaki görüşlerinin aynı olduğu görülür.

Durum böyle olmakla birlikte, Üstad Zeyneddin el-Cübâî "*el-Mekâsidü'l-Aliyye fi Şerhi'l-Elfiyye*" adlı eserinde bu konuda farklı şeyler söylemiştir: "Yedi kırâatten her biri Allah katındandır, İslâm ümmetine kolaylık olsun diye onları Cebrâil Hz. Peygamber (s.a.v)'in kalbine ilka' etmiştir."¹²

Bu sözlerin büyük bir isim tarafından sarf edilmesi gerçekten çok enteresandır. Sözleri hiçbir yoruma mahal bırakmayacak kadar açıktır. Kanaatimce bu sözlerini, ilk kaleme aldığı teliflerde bir sürçme şeklinde değerlendirmek mümkündür.

(s. 77) Üstad el-Hûî şöyle der: "Kur'ân'ın mütevâtir olması, kırâatlerin mütevâtir olmasını gerektirmez. Çünkü kelimenin ifade edilmiş keyfiyetindeki farklılık, kelimenin aslı (kökü) üzerindeki ittifakla çelişmez. Tıpkı hicret gibi tarihi bir hadisenin ayrıntıları noktasındaki ihtilafın, söz konusu hadisenin mütevâtir olduğuna engel teşkil etmemesi gibi. Gerçek o ki kârîler kanalıyla bize intikal eden şey, onların okuyuş hususiyetleridir. Kur'ân'ın asıl metni ise bize nesil be nesil hem hıfz hem de yazı yoluyla tevâtüren intikal etmiştir. Kırâat imamlarının, Kur'ân'ın asıl metni üzerinde hiçbir etkileri yoktur. Dolayısıyla söz konusu yedi veya on kırâat imamının yaşamadıklarını varsaysak bile, Kur'ân'ın tevâtürü yine sabit bir gerçektir. Kur'ân, söz konusu sınırlı sayıda bir insan topluluğuna bağlı kalmayacak kadar yüce bir Kitâb'dır."¹³

Üstad el-Hûî'nin ifadelerinin son kısmında, Kur'ân'ın tevâtürünü sadece yedi kırâat penceresinden görüp bütün Müslümanların Kitâb'ı olan Kur'ân metnini bu sınırlı sayıdaki bir grupla sınırlayanlara karşı kesin bir hüccet vardır. Doğrusu bu ne kadar sığ ve dar bir görüştür!

Şüphesiz ki hakîm olan Allah teâlanın vahyettiği metinden ibaret olan Kur'ân'ın, bütün sureleri, âyetleri ve kelimeleri itibariyle bütün Müslümanlar nezdinde mütevâtir bir Kitâb'dır. Öyle ki Kur'ân'ın bir kelimesini değiştirecek olsak, veya bir kelimesinin sadece yerini başka bir tarafa alacak olsak Müslümanlar bunu yadırgayacak ve bu kelimenin, Aziz ve Hamîd olan Allah teâlanın vahyettiği üslubun dışında olduğunu fark edeceklerdir.

¹² *Miftâhü'l-Kerâme*, Kitâbu's-Salât, s. 392.

¹³ *Tefsirü'l-Beyân*, s. 173.

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

(s. 83) Konunun özeti: Yukarıda serdettiğimiz konuları şu şekilde özetlememiz mümkündür: Kırâatlerin mütevâtir olduğunu Hz. Peygamber (s.a.v)'e dayandırmak muhâl bir şey olarak gözükmektedir, şöyle ki:

1- Bir defa bunun hiçbir dayanağı yoktur. Ebû Şâme'nin ifadesiyle: Bunun ispatı sadedinde verilecek uğraş boşa kürek sallamaktan başka bir şey değildir.¹⁴

2- Daha önce ifade ettiğimiz gibi kırâatlerdeki farklılık özel etkenlerdir ve kârifler arasındaki ihtilafın doğmasının yegane sebebidir.

3- Kırâat imamlarının Hz. Peygamber (s.a.v)'e dayandırdığı senedler âhâd (tek râvî kanalıyla rivâyet edilmiş) senedler olup bunlar kırâat kitaplarında mevcuttur. Bunlardan hiçbiri terim anlamıyla *mütevâtir* değildir. Mütevâtir oluşu şöyle dursun, uydurma oldukları izlenimini veren bu senedlerin çoğu etrafında şüpheler söz konusudur. Muhtemelen bu senedler sırf tebcil gayesiyle sonradan uydurulan ve bir gerçeğe dayanmayan senedlerdir.

4- Ümmetin yetkin âlimlerinin, meşhur kırâat imamlarının çoğu okuyuşlarını onaylamaması, kırâatlerin onlar nezdinde mütevâtir olmadığına delildir. Yoksa hiçbir Müslüman, Hz. Peygamber (s.a.v)'den tevâtüren nakledilen bir kırâati reddetmeye cesaret edebilir mi?!

5- Yedi kırâatin yanında şâz kırâatlerin varlığı, yedi kırâatin tek mütevâtir olmadığını göstermektedir.

6- Kâriflerin subjektif ve teorik delil ve ispatlara dayanmaları, onların okuyuş tercihlerinin kendi içtihadları olduğuna bir delil teşkil etmektedir.

7- Kırâatler arasında çelişkilerin bulunması, onların Hz. Peygamber (s.a.v)'den tevâtüren nakledildiği görüşünü bertaraf etmektedir. Çünkü vahye dayanan nass farklılığa imkan tanımaz.

8- Bütün Müslümanlar tarafından onaylanan "Kur'ân'ın mütevâtir oluşu" meselesi ile sadece çoban taklitçilerin seslendirdiği "kırâatlerin mütevâtir oluşu" meselesi arasında hiçbir ilişki yoktur.

9- "Kur'ân yedi harf üzere inmiştir" hadisi ile yedi kırâat imamının okuyuşları arasında hiçbir ilgi yoktur. Kurulmaya çalışılan bu ilgi, İmam Ebu'l-Fazl er-Râzî'nin ifadesiyle avamdan bazı cahil kimselerin içine düştüğü bir şüpheden ibarettir.¹⁵

Şimdi "yedi harf" hakkında bilgi vereceğiz.

¹⁴ *el-Mürşidü'l-Vecîz*, s. 178.

¹⁵ en-Neşr, I, 43.

(s. 134-136) **Kırâatleri Kabul Kriterimiz:**

Biz Kur'ân'ı sabit bir gerçek, müstakil bir Kitâb ve tüm kırâatlerden farklı bir olgu olarak gördüğümüze göre, "sahih kırâati tercih" meselesi bizce çözülmüştür. O da ilk dönemden günümüze kadar Müslümanlar arasında mütevatir olan nasla örtüşen kırâattir. Kırâat farklılıkları da söz konusu nassın/metnin edâ/ ifade ediliş keyfiyetine yönelik farklılıklardan başka bir şey değildir. Bunlar da kâriflerin içtihatlarından ibaret olup hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Bağlayıcı olan, asırlar boyu ümmetin tam muhafaza ettiği asıl metindir.

Bedreddin ez-Zerkeşî'nin: "Kur'ân ve kırâatler farklı iki gerçektir..." diye başlayan sözlerini¹⁶ yukarıda nakletmiştik. Aynı şekilde İmam el-Hûfî'nin: "Kur'ân'ın mütevatir olması, kırâatlerin mütevatir olmasını gerektirmez. Çünkü kelimenin ifade ediliş keyfiyetindeki farklılık, kelimenin aslı (kökü) üzerindeki ittifakla çelişmez..."¹⁷ ifadelerine de yer vermiştik.

Böylece Müslümanlar nazmı, tertibi, hattı, kırâati.. gibi bütün hususiyetleri ile Kur'ân metnini büyük bir emanet hassasiyetiyle ve ihlasla asırlar boyu nesilden nesile tevâtüren nakletmiş ve "Kur'ân'ı bir indirdik, onu koruyacak olan da biziz biz!"¹⁸ âyetinde işaret buyurulan mucizenin beşeri boyutunu deruhte etmişlerdir.

Böylelikle sahîh olan kırâat, bütün Müslümanlar nezdinde kabul gören Kur'ân metniyle örtüşen kırâattir. Bunun dışında kalan kırâat şâz olup kesinlikle câiz değildir. Söz konusu Kur'ân metnine temelde aykırı düşen kırâatler ise icmâ ile bâtıldır.

Bu genel girişin detaylandırılması için öncelikle konuyla yakından ilişkili olmaları sebebiyle "Kur'ân metninin tevâtürü" sonra da "sahîh kırâatin tercihi" meseleleri hakkında ilgi vermemiz kaçınılmaz olmuştur.

Kur'ân'ın Tevâtürü: İslâm ümmetinin en büyük gurur vesilelerinden biri de, Peygamberleri Muhammed (s.a.v)'e indirilen ilâhi Kitâb'ı tek bir metin halinde tarih boyunca muhafaza etmiş olmalarıdır.

Farklı eğilim, görüş ve mezheplerine rağmen Müslümanlar, sahabenin temsil ettiği ilk dönemden günümüze kadar bütün harfleri, keli-

¹⁶ *el-Bürhân*, I, 318

¹⁷ *Tefsirü'l-Beyân*, s. 173.

¹⁸ Hicr 9.

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

meleri, cümleleri (nazm), tertibi ve kırâati itibariyle Kur'ân metni üzerinde ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v)'den aldıkları gibi büyük bir titizlikle nesilden nesile aktarmışlardır. Bugün okuduğumuz Kur'ân, ilk dönem Müslümanlarının okuduğu Kur'ân'ın aynısıdır. Bugün iki kapak arasında elimizde bulunan metin, selef-i sâlih'in, Hz. Peygamber(s.a.v)'in mübarek dudaklarından şifahen aldıkları metnin aynısıdır. Bunda en ufak bir tahrif ve değişikliğe gidilmemiştir.

Muhammed b. Sîrîn (ö. 110), Übeyde es-Selmânî (ö. 73)'den naklen şunları söylemiştir: “Hz. Peygamber(s.a.v)'e arz edilen kırâat, bugün Müslümanların okuduğu kırâattir.”¹⁹

Hallâd b. Yezid el-Bâhilî (ö. 220) de şöyle der: “Yahya b. Abdül-lah b. Ebî Müleyke (ö. 173)'ye: Nâfi', babandan, o da 'Aişe'den: *إِذْ تَلَوْنَاهُ* (iz telakkavnehü) âyetini:²⁰ *إِذْ تَلَوْنَاهُ* (iz telikûnehu) şeklinde okuduğunu ve bu okuyuşun *وَلَقَّ - يَلَقَّ* (velaka-yeliku) kökünden almıma olduğunu nakletti, dediğimde bana şu karşılığı verdi:

Bu okuyuşu 'Aişe'den işitmemiş olman senin için bir eksiklik değil! Bu âyeti öyle okumuş olmam durumunda da bana hiçbir katkısı yoktur. Bu defa ben: *Ama sen de onun bu âyeti böyle okuduğun söylüyorsun, deyince şöyle karşılık verdi: Çünkü bu okuyuş Müslümanların okuyuşu dışında bir okuyuştur. Biz, iki kapak arasına alınan Kur'ân dışında okuyan bir adam görsek, takanacağımız tek tavır şudur: Ya tövbe etmesini isteriz yada kellesini uçururuz. Biz Kur'ân'ı ümmetten, onlar Hz. Peygamber (s.a.v)'den, O da Cebrâil (a.s)'dan tevâtür yoluyla naklederken, siz: Falanca topal, falanca âmâdan bize naklettiğine göre İbn Mes'ûd şöyle okumuştur, diyorsunuz! Bilmiyorum ne okuyor! Allah'a yemin olsun ki onun yaptığı ya tövbeyi yada kellesinin uçurulmasını gerektiriyor.*

(s. 138) el-Hüccetü'l-Belâğî şöyle der: “Kur'ân'ın nesil be nesil bütün Müslümanlar nezdinde tevâtürü neticesinde, hattı, sayfa düzeni ve kırâati hep aynı minval üzere devam etti. Meşhur yedi kırâat ile diğer kırâatler adına bazılarında nakledilen farklı okuyuşlar onun hat ve sayfa düzenini hiç etkilemedi. Bazı nüshalarında da olsa hiçbir kârfnin kırâati ona hakim olmadığı gibi, Buhârî'nin *el-Câmi*'i ile el-Hâkim'in *el-Müstedrek*'i gibi kitaplarda yaygın olan kırâat farklılıkları da ona yansımada.

¹⁹ *el-İtkan*, I, 50.

²⁰ Nûr, 15.

“On kırâatten ziyade yedi kırâat, bazı kelimelerin formlarında gerçekleşen değişikliklerden ibarettir; herhangi bir kelimenin ilavesiyle veya çıkarılmasıyla alakalı değildir. Bununla birlikte onlar âhâd haberler olup bütün Müslümanlar nezdinde uzun yıllar benimsenen mütevâtir hat’la (resm-i mushaf) farklılık arz etmeleri ve değişik rivâyetlerle çelişmelerinden dolayı zayıf mertebede kalan rivâyetler olmaları bir tarafta, kesin bilgi ve güvenilir değillerdir.

Şu halde kırâat konusunda, Müslüman halkların bütün kuşakları arasında kabul gören ve hem Kur’ân’ın hattıyla örtüşen hem de kendisiyle amel edilen kırâatten, söz konusu kırâatlere geçiş hoş değildir. Şu da var ki biz İmâmiyye şiasına mensup Müslümanlar bütün Müslümanların benimsediği okuyuşu benimsemekle memuruz”²¹ Üstadımız el-Hüccetü’l-Belâğî’nin bu bağlamdaki sözleri bizim için bağlayıcıdır. Bu konudaki tercihimizi onun sözlerine dayandırmalıyız.

(s. 142-143) Buna göre sahih kırâatin tayininde ölçü, bütün Müslümanlar tarafından muhafaza edilen asıl metinle örtüşmesidir. Bu örtüşmenin bir takım şartları vardır ki bunları bir sonraki bölümde ele alacağız. Aynı bölümde rivâyetin veya dilin me’sûr kırâatle çelişmesi meselesine de yer vereceğiz.

Burada şu soru akla gelebilir: Bugünkü kırâat, Müslümanların asırlar boyu nesil be nesil birbirlerine aktardıkları kırâat ise, bunun imam Hafs’a nisbet edilmesinin sebebi nedir? Hafs’ın kırâatinin, genelin okuyuşuyla örtüşmesine yönelik bir kırâat olduğunu söyleyerek bu soruya cevap verebiliriz. Buradan hareketle biyografi müellifleri, Hafs’ın ‘Âsım’dan naklettiği kırâatin, müminlerin emiri Ali (a.s)’ın kırâatı olup, bu kırâat ilk dönemden beri tevâtür vasfına haiz olan ve bütün Müslümanlar tarafından benimsenen kırâattir. Bu problemin çözümünü ileriki bir bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

Kırâatlerin Sahih Oluş Kriteri: Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan Kur’ân’ın mütevâtir olduğu ve asırlar boyunca asıl metni aynen muhafaza edildiği açık bir şekilde anlaşıldığına göre, kırâatinin sahih oluşunun yegane kriteri, bütün Müslümanlar nezdinde muhafaza edilen Kur’ân metniyle örtüşmesidir.

Bu örtüşme, aşağıdaki şartların gerçekleştiği her kırâat için geçerlidir:

²¹ ‘Alâurrahman, I, 30. (Tefsir mukaddimesinin 3. bölümü)

1- Kırâatin, kelimenin kökü, formu, cümle içindeki yeri itibariyle bütün Müslümanlar nezdinde bilinen Kur'ân hattıyla örtüşmesi.

2- Dil itibariyle en fasih ve en yaygın kullanımla örtüşmesi. Bu da faşih Arapça lehçesinin kurallarıyla mukayese edilmesiyle anlaşılır.

3- Söz konusu kırâatin ister akli delil, ister mütevâtir sünnet isterse imamlar tarafından onaylanan isnadı sahih bir rivâyet kabilinden bir kati delille çelişmemesi.

Bu şartların hepsi herhangi bir kırâatte bir araya gelirse, o kırâat, tercih edilen, namaz ve diğer ibadetlerde okunması caiz olan bir kırâat olur. Bu şartların tümünü veya bir kısmını taşımayan kırâat de şâz kırâattir. En azından Kur'ân olarak sübutu noktasında şüpheli bir kırâattir ve Kur'ân vasfıyla namaz ve diğer ibadetlerde okunuşu caiz değildir.

(s. 161-163) **Tercih Edilen Kırâat:** Bizim tercih ettiğimiz kırâat, kabul şartlarının tümünü taşıyan 'Âsım (özellikle Hafs'ın naklettiği) kırâattir. Çünkü bu kırâat ilk kuşaktan beri bütün Müslümanların benimsediği bir kırâattir. Bu kırâatin diğer kırâatlerde olmayan özelliklerine ileride temas edeceğiz. Diğer taraftan bu kırâat tarih boyunca âlimlerin, kırâat ehlinin ve geniş İslâm coğrafyasında yaşayan Müslüman halkların ilgi odağı olmuş bir kırâattir.

Durum böyle olmakla birlikte fıkıhçılar arasında yaygın olan kanaat, namaz ve diğer ibadetlerde yedi kırâatin caiz olduğudur. Bu da ehl-i sünnet fakihlerinin farklı meşreblere sahip oluşlarına bağlanabilir. Zira bazılarına göre yedi kırâat de mütevâtirdir. Diğer bazılarına göre ise "yedi harf" hadisi "yedi kırâatle" örtüşmektedir. Ancak Allah katında tek bir Kur'ân'ın indirildiği görüşünü savunan İmâmiyye fakihlerimize göre mesele böyle değildir. O halde onların "yedi" ve daha başka kırâatlerle okuyuşa müsaade etmelerinin gerekçesi nedir?

Şimdi İmâmiyye mensuplarının konu ile ilgili görüşlerini, sonra da ileri sürdükleri delilleri zikretmeye çalışalım:

Ebû Ca'fer et-Tûsî şöyle der: Mezhep mensuplarımız nezdinde kabul gören ve onlardan nakledilen rivâyetlerde hakim kanaat olan, Kur'ân'ın tek bir harfle/lehçe ile tek bir Peygamber'e indirildiğidir. Ancak şu da var ki, onlar, kırâat imamları arasında yaygın olan kırâatleri okumanın caiz olduğu ve herkesin dilediği kırâati okumada hür olduğu konusunda hem fikirlerdir.²²

²² et-Tibyân, I, 7.

Eş-Şehidü'l-Evvel şöyle der: Şâz kırâatler hariç, yedi ve on kırâatle okumak caizdir. Mezhep mensuplarımızdan bazıları on kırâatle okumayı yasaklamışlardır.²³

el-Allâme şöyle der: Mütevâtir olan “yedi kırâat” ile okuyuş câizdir. Şâz ve “on” kırâatlerle okuyuş caiz değildir.²⁴

Daha çok sayıda önde gelen bilginlerimiz meseleye böyle bakmışlardır.

Mezhep imamlarımızın, yedi kırâatten biriyle okuyuşun caiz olduğu fikrine *el-Cevher* müellifi de katılmıştır. Bu zatın söz konusu eserinde yedi veya on kırâatin mütevâtir olduğu iddiasını red bağlamında uzun sözleri mevcuttur. Şöyle der: Bu kırâatler konusunda en çok, kendileriyle amel edilebileceğini söyleyebiliriz.²⁵

Buradan hareketle *el-Urvetü'l-Vüskâ* adlı eserin müellifi şöyle der: Kuvvetli görüş farz olmadığını ifade etse de ihtiyaten yedi kırâatten biriyle okumak gerekir. Hatta, hareke veya i'râb noktasında onların okuyuşuyla farklılık arzetsen de Arap tarzı üzere okumak yeterlidir.²⁶

Üstadımız el-Hakim bu sözlere: “İmamlar döneminde yaygın olan kırâatlerden biriyle örtüşmesi şartıyla...” şeklinde bir not düşmüştür. Doğrusu bu önemli bir nottur.

Üstad el-Hûf de şöyle der: Zâhir olan görüş, yedi kırâat dışında da olsa Müslümanlar nezdinde kabul gören her kırâatle yetinmektir.

es-Seyyid el-İsbahânî de *el-Vesîle*'sinde *el-Urvetü'l-Vüskâ* müellifiyle aynı görüşü paylaşmıştır. Ancak merhum üstad el-Humeyni *et-Tahrîr*'inde: “Müslümanların elinde bulunan mushaflarla uyuşmayan bir okuyuşa sapmamanın daha ihtiyatlı olacağı” şeklinde bir ek açıklama getirmiştir. Doğrusu bu da kayda değer tahsistir.

Özetle, sahih kırâatin tercihi konusunda kriterlere ilişkin yukarıda işlemeye çalıştığımız konudan şu sonuçlara ulaşılmış bulunuyoruz.

1- Kelimenin kökü, formu ve cümle içindeki özel yeri itibarıyla Kur'ân metni tüm Müslüman kuşaklar tarafında muhafaza edilmiştir.

²³ *ed-Durûs*, s. 35.

²⁴ *Tezkiretü'l-Fukahâ*, I, 115.

²⁵ *Cevâhirü'l-Kelâm*, IX, 298.

²⁶ *el-Urvetü'l-Vüskâ*, s. 24. bölüm

ŞİA'NIN KİRÂATLAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

2- İki veya daha çok ihtimalin bulunması durumunda, Müslüman kuşakların üzerinde birleştiği, hafızalarında muhafaza ettiği ve eski-yeni bütün mushafların kaydettiği okuyuş esas alınmalıdır.

3- Genel okuyuşunun belirlenmesinin yollarından biri de, meşhur kâriilerin icmâ'ı veya büyük çoğunluğun ittifakıdır.

4- İki ihtimalin veya kırâatin eşit olması durumunda, tercih, Arap dilindeki en fasih ve en yaygın kullanım yönünde yapılmalıdır.

5- Son olarak da herhangi bir kırâate uyulması gerektiğini ortaya koyan kati bir delilin varlığı durumunda, söz konusu kırâat, en fasih ve en kuvvetli kırâat olma özelliğini kazanır.

Sahih kırâatin tercihi ile makbul olanını reddedileninden ayırmaya yönelik kriterler bundan ibarettir. Yukarıda ifade edildiği üzere, bize göre kırâatlerin fonksiyonu, Müslümanlar nezdinde mütevâtir olan Kur'ân metnini bilmeye yarayan bir araç olmaktan öteye geçmez. Bu da kabul şartlarına haiz olması ile mümkündür.